

Juhász Katalin

Meg is mosakodjál

Tartalom

Előszó

I. Ugorj a Dunába!

A tisztálkodás helye a szokások rendszerében

A tisztálkodás és a tisztaság fogalma

A tisztaság fél egészség

Források, a kötet szerkezete

Szakirodalmi kútfők, módszertani források

Feredezés, mosdózás: eleink tisztálkodása

Történeti és európai-ázsiai kitekintés

Néhány adat a magyarországi tisztálkodástörténetből

Büdös paraszt, civilizált polgár, finom úr: a tisztálkodási szokásokat meghatározó körülmények

Paraszti polgárosodás és társadalmi rétegzettség

Közegészségügyi és lakásviszonyok

Akkulturációs hatások

Egészségügyi felvilágosítás, iskolai tisztaságra nevelés

A paraszti polgárosodás lépcsőfokai és a tisztálkodási szokások változása

II. Meg is mosakodjál - a népi tisztálkodás gyakorlata a 20. század első felében

A tisztálkodás eszközei

A víz

Vízhordás és tárolás

Mosakodásra szolgáló edényfélék

Szappan

Törölköző

A tisztálkodás helye

A tisztálkodás rendje, alkalmi és módja

Reggeli tisztálkodás

Tisztálkodás napközben

Esti tisztálkodás

Nagy tisztálkodás

Körömápolás

Női hajápolás

Polgári hatások a női hajápolásban
Borotválkozás, férfi hajápolás
Szépségápolás, kozmetika
Fogápolás
Orrtisztítás, zsebkendőhasználat
Belső tisztálkodás
Nem csak a víz tisztít
"Női dolgok"
Csecsemő és kisgyermek gondozása
Fekvőbeteg gondozása
Szemérem

Fürdőélet
Néhány magyarországi fürdéstörténeti adat
Paraszti és polgári fürdőélet
Hagyományos paraszti fürdőélet
Szabadtéri fürdőzés
Gyógyfürdőzés
Rituális fürdőzés
Parasztpolgári fürdőélet

III. Kimosdódám minden bűneimből - rituális tisztálkodás

Ó, áldott víz

Tiszta és tisztátalan állapotok és az ezekkel kapcsolatos hiedelmek
Tiszta és tisztátalan állapotokkal kapcsolatos hiedelmek a magyar néphitben
A tisztátalanság (rontó erők) elleni védekezés
Tisztátalan állapotok
Betegség, halál
A bűnbeesett Éva

Ó, szent víz, gyógyíts meg engem: gyógyítás, rontáselhárítás mosdatással, füröszttéssel
Ebagos gyerek gyógyítása
Szenesvíz
Szenteltvíz
A szentkutak gyógyító vize

Mossátok meg ürmös borban: rituális mosdás az életfordulók szokásaiban
Születés
Első fürdetés
Keresztelés
Ifjúkori avatási szertartások
Lakodalom
Mossátok meg ürmös borban: halott, temetés

Nagypénteken moss a holló a fiát: rituális mosdás kalendáris ünnepeken

Kiszehordás, villózás

Nagyheti tisztogatás

Nagycsütörtöki lábmosás

Nagypénteki tisztító rítusok

Húsvéti locsolás

Karácsonyi és újévi mosakodás

IV. Meg is törölközzél - összegzés

Archaikus paraszti tisztálkodás

Parasztpolgári tisztálkodás

Archaizmusok és újítások a tisztálkodásban

Tisztálkodás és lelkiállapot

A tisztálkodás mint speciális női szerep

A tisztaságfogalom változása

Irodalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás

English abstract, contents

Előszó

Gyermekkorom egyik megrendítő élménye volt, amikor két évvel fiatalabb húgom a hetvenes évek elején az egy hónapos zánkai úttörőtáborozásból fürdőszoba nélküli házunkba hazatérve teljesen másképpen kezdett mosakodni, mint addig azt otthon megszoktuk. Lám, a sok puccos városi "fürdőszobás" lány között ő is milyen különc, kényes lett - gondoltam magamban. Valóban irritáló volt számomra, amit esténként művelt, hiszen nálunk a hétköznapi esti mosakodás csak néhány kitüntetett testrész megmosásából és esetleg fogmosásból állt. A teljes testre kiterjedő alapos mosakodás és hajmosás ideje a vasárnap volt, s amikor csak tehettük, ezt a községi termálfürdő kádas - majd mikor már nagyobbak lettünk, a "közös"-nek nevezett medencés - részlegében oldottuk meg. Ehhez képest a húgom naponta képes volt egy közepes méretű lavórban tetőtől talpig lemosakodni, összepancsolva ezzel a fél nyári konyhát és felhasználva a teljes vízmelegítő kapacitásunkat (mosófazék), jól összevizezve a kettőnk közös törölközőjét. Ezután még hosszú percekig suvickolta a fogait, majd a zokniját és a fehérneműjét is kimosta, kiöblítette. Hordhattuk neki a vizet a sarki törpekútról, és kereshettük az udvaron a helyet, hogy hova öntsük azt a rengeteg mosdóvizet. Ma már furcsának tűnik felidézni ezeket az emlékeket, hiszen időközben én is "városi dáma" lettem - legalábbis az akkori körülményekhez képest. Persze, ha az ember ilyen jellegű dolgokra emlékezik vissza, inkább egy másikat is jut eszébe. Például a mi Vilma nénink, aki az utcánkban lakó nagyon öreg, csúf boszorkány kinézetű, de alapjában véve jószágos vénasszony volt, s akinek bozótos elhanyagolt udvaráról mi, az utca gyerekei eszegettük le a málnát, epret, édesgyökeret, papsajtot. Olykor- olykor pogácsával is megkínált szegény bennünket. Nem is sejtette, hogy sok fáradságba kerülő süteményei a leggyorsabb úton kerülnek a legközelebbi tyúkudvar földjére,

vagy az utcában lakó értelmi fogyatékos fű "Bolond Gábor" szájába. Szegény Vilma néni kezei ugyan a miénknél bizonyára nem voltak koszosabbak, öregsége, csúnyasága, idegensége mégis a tisztátalanság érzetét keltette bennünk. Talán ezért láttuk a pogácsáit is szürkének, s ezért nem volt gusztusunk elfogyasztani őket, bármilyen éhesek voltunk.

Ezekhez hasonló történeteket bárki tudna mesélni a saját életéből is, hiszen a tisztasággal kapcsolatos különbségekre általában érzékenyek vagyunk, különösen abban az esetben, ha egy idegen családban, településen, országban az általunk megszokottnál kevésbé komfortos körülmények közé vagy csak idegen helyre kerülünk.

Ez a könyv a 20. század első felének magyar népi tisztálkodási szokásait mutatja be - a testi tisztálkodástól a szabadtéri fürdőzésen át a rituális, mágikus mosdásig. Így a tisztelt olvasó nemcsak a tisztálkodás módjait ismerheti meg, hanem képet alkothat a tisztaság-tisztátalanság, a tiszta, nem tiszta fogalmak sokrétűségéről illetve arról hogy ezek mennyire jelen vannak mai mindennapjainkban is.

Juhász Katalin

<http://mektukor.oszk.hu/06700/06716/#>